

Lydia Rood

De jongen die
in de muur
verdween

Leopold Amsterdam | Gemeentemuseum Den Haag

Eerste druk 2013

© 2013 tekst: Lydia Rood / www.lydiarood.nl

Omslagillustratie: Wouter Tulp

Omslagbelettering: Nanja Toebak

Schutbladen voor: Rembrandt van Rijn (1606 – 1669), *De anatomische les van Dr Nicolaes Tulp*, 1632. Doek, 169,5 x 216,5 cm, inv. 146. Koninklijk Kabinet van Schilderijen Mauritshuis, Den Haag.

Schutbladen achter: plattegrond Amsterdam van cartograaf Frederick de Wit. Afkomstig uit: *Atlas De Wit: 1698: stedenatlas van de Lage Landen: van Groningen tot Kamerijk*, pag. 60. Tekst Marieke van Delft en Peter van der Krogt. Lannoo | Koninklijke Bibliotheek, 2012. Beeld beschikbaar gesteld door KB Nationale Bibliotheek van Nederland.

Uitgeverij Leopold, Amsterdam / www.leopold.nl

ISBN 978 90 258 6285 5 / NUR 283

Gemeentemuseum Den Haag

Stadhouderslaan 41, Den Haag

www.gemeentemuseum.nl

Uitgeverij Leopold drukt haar boeken op papier met het fsc®-keurmerk. Zo helpen we waardevolle oerbossen te behouden.

De gehangene

‘Is hij nou nog niet dood?’ Dirk sperde zijn ogen wijd open. De man aan de galg bleef maar schoppen. Leefde hij nog?

‘Als een pier,’ zei een rijk geklede dame. Ze had een klein meisje aan de hand. ‘Dat zijn maar stuiptrekkingen.’

Er ging een zucht door de menigte die zich voor de terechtstelling verzameld had. Het lijk aan de galg bewoog weer.

‘Ik wil u niet tegenspreken, mevrouw Spinoza,’ zei een man met een baret op. ‘Maar ik vrees dat hij nog leeft. Hij viel niet diep – hij kan nooit zijn nek gebroken hebben.’

De dame rilde, maar ze bleef wel toekijken. Dirk gluurde tussen de ruggen door en zag opeens dat de gehangene nog maar één hand had.

‘Is hij dan bezig te stikken?’ vroeg Dirk. Wat duurde dat lang! Hij had gedacht dat de dief meteen dood zou zijn.

‘Kan jou het schelen.’ De man veegde een rossige krul uit zijn ogen. ‘Het is een gemene dief. Zie je die kop? Wat een troffie.’

‘Hij is al eens eerder gepakt ook, zo te zien,’ zei een vrouw met een schort vol schubben en vissenbloed. ‘Ze hadden zijn hand al afgehakt. Daar is niks aan verloren, hoor.’

‘Zeker niet.’ De man met de baret grijnsde. ‘Zijn dood is mijn brood. Enig idee hoe die kerel heette?’

‘Ik ook kijken!’ jengelde het kind opeens.

‘Andere keer, Mirjam,’ zei mevrouw Spinoza beslist. ‘We moeten naar huis.’ Ze knikte naar de man met de baret en trok het kind mee, tussen de mensen door naar de Breestraat.

De visvrouw schudde haar hoofd.

‘Ik ken geen dieven.’

Maar een knecht met een troffel in zijn riem bromde: ‘Hij heette Aris Adriaanszoon. We noemden hem Kind, Aris Kind.’

‘Zeker omdat hij zo onnozel was,’ zei de visvrouw. ‘Wie laat zich nou ophangen!’

‘Aris was net een verkoudheid waar je niet van afkomt,’ zei de metselaarsknecht. ‘Een landloper en een dief – ik weet niet hoe vaak ze hem uit Holland hebben verbannen. Maar hij lachte om stokslagen; hij was trots op zijn littekens! En ook al mocht hij van de rechter zijn kop hier helemaal niet vertonen, hij bleef het proberen, eerst in Leiden, en ten slotte bij ons.’

8 ‘Ja, dan helpt uiteindelijk maar één ding.’ De visvrouw haalde haar schouders op.

Het lichaam aan de galg hing nu stil.

‘Afgelopen,’ zei de visvrouw. ‘En nou lusten de mensen wel een harinkje.’ Ze verdween tussen de toeschouwers, op weg naar haar kraam. Beulsknechten begonnen de dode dief los te snijden.

‘Die is goed voor de meeuwen in de Vogelenwijk,’ zei de metselaarsknecht. ‘Gauw over het IJ met hem, voor hij gaat stinken. Laat hem maar lekker in de wind bungelen, dan ziet het varensvolk dat we gespuis niet moeten in onze stad.’

De man met het rossige haar hoorde het al niet meer; hij drong door de menigte op weg naar de waag. Daarom gaf Dirk maar antwoord: ‘Deze gaat niet naar het galgenveld.’

‘Niet? Het is toch maar een gewone dief? Ik zou denken dat die geen graf krijgt in de Nieuwe Kerk.’ De metselaarsknecht lachte.

Te hard, vond Dirk. Hij keek de man aan, blij dat hij nu eens meer wist. ‘Deze wordt ontleed,’ zei hij zo voornaam als hij kon. ‘Op de snijtafel van chirurgijn Tulp.’ Dat het zijn vader was, zei hij er niet bij.

De metselaarsknecht keek dommig terug. Het was een korte man met kromme benen; Dirk kon hem bijna recht in de ogen kijken. Het leek hem zo iemand die het nooit tot meester-metselaar zou schoppen.

‘Hoezo, ontleed?’

‘Nou, ze gaan hem kapot snijden. Om te kijken hoe hij in elkaar zit.’ Dirk fronste. Dit was niet goed uitgedrukt.

‘Dat lieg je!’

‘Nee, echt. Mijn va-doctor Tulp weet wel hoe mensen er vanbinnen uitzien, natuurlijk. Maar die is ook de beste van zijn gilde...’

‘Waarom snijdt hij die arme drommel dan aan stukken?’ De knecht scheen van mening veranderd over wijlen Aris Kind.

‘Nou, om te laten zien hoe een mens in elkaar zit. Hoe onze spieren werken. Hoe onze botten scharnieren. Dat soort dingen.’

‘Wat een flauwekul. Botten zijn toch geen scharnieren!’

De menigte begon uit elkaar te vallen. Dirk zag hoe de dode op een berrie werd gelegd. Nu zouden ze hem naar de snijkamer brengen. Hoe eerder hoe beter natuurlijk; zijn vader stond ook niet graag in de stank. Dat ontleden duurde dagen. Gelukkig was het hartje winter, dan zou het kadaver niet zo snel gaan rotten.

Dirk haalde zijn schouders op. ‘Ga dan zelf kijken, als je het niet gelooft! Het is een openbare les. Een snijles.’

De metselaars hadden net als de chirurgijns hun gildekamer in het vroegere poortgebouw. Maar Dirk wist wel dat deze eenvoudige knecht niet verder zou komen dan de deur. Niet iedereen kon er zomaar bij zijn als de beroemde chirurgijn een anatomische les gaf. Je moest er flink voor dokken.

‘Mooi niet!’ De knecht gaf een denkbeeldig mens een elleboogstoot. ‘Die dure heren denken maar dat ze alles met gewone mensen kunnen doen!’

‘Het was een dief,’ zei Dirk. ‘Kijk dan! Hij had toch al eerder straf gehad – die afgehakte hand.’

‘Nou en? Daarom mag hij nog wel héél bij de hemelpoort aankomen!’

Dirk zuchtte, een beetje beledigd. Zijn vader deed er goed werk mee. Mensen betaalden dik om erbij te mogen zijn! En niet alleen studenten, maar ook volleerde chirurgijns en de deftigste mensen uit de stad. Dirk had gevraagd of hij mee mocht. Een dode had hij wel vaker gezien, hier of op de Dam, waar misdadigers terechtgesteld werden. En zijn oma, die twee keer de pest had overleefd, en ten slotte gestikt was in een kippenbotje. Maar erbij zijn als een lijk werd opengesneden, dat was wat anders.

‘Durf je dat?’ had zijn broertje Klaas bij het eten gevraagd. Hij en Dirk moesten staan, want hun oudere broer Egbert had het bankje vandaag ingepikt.

‘Durft-ie nóóit!’ Egbert kwam niet veel buiten omdat hij ziekelijk was. Daarom katte hij altijd op zijn jongere broertjes.

‘Welles!’ riep Dirk.

10 Hun vader had zijn wenkbrauwen gefronst. Ze mochten eigenlijk niet praten tijdens het eten.

‘Laat die jongen met rust, Egbert,’ had Katrien gezegd. Ze was twee jaar ouder en nam Dirk vaak in bescherming. Maar hij had geen bescherming nodig! Daarom was hij doorgegaan.

‘Ik word ook chirurgijn later.’

Toen pas keek hun vader op.

‘Uitstekend plan, Dirk. Ik hou je eraan!’ Hij knikte Dirk goedkeurend toe, glimlachte zelfs even.

Egbert snoof. ‘Dirk in lijken snijden? Durft hij nóóit!’

Dirk viel stil. Egbert kamde hem altijd af. Maar misschien had hij deze keer gelijk? Chirurgijn was een eervol beroep en zijn vader was een belangrijk man, daarom had Dirk het gezegd. Maar... in mensen snijden?

Hij keek zeker nogal benauwd, want zijn vader moest lachen en zei: ‘Je hebt nog tijd om aan het idee te wennen, hoor. Goed, dat is dus besloten. Jij wordt ook chirurgijn. Wat zeg ik: doctor in de geneeskunde. Doctor Diederik Tulp... hm, dat klinkt. Wat vind jij, Pieter?’

Zijn oudste broer, die ook voor dokter zou leren en daarom een eigen stoel had, snoof.

‘Dirk? Pff! Die valt al flauw als hij een ontleadmes ziet!’

‘Of bloed,’ zei Egbert.

‘Dan is het maar goed dat een dode niet bloedt.’ Zijn vader had geglimlacht. ‘Hij kan genoeg op doden oefenen.’

‘Maar... Ik eh...’ Dirk had het benauwd gekregen. Hij wist het toch nog niet zéker! ‘Ik eh... Ik zie nog wel...’

Zijn vaders gezicht betrok. Dirk had meteen spijt gekregen.

‘Ik wil in ieder geval bij de schutterij,’ zei hij. Dat was toch ook eervol?

‘Schutter is geen beroep anders,’ zei Pieter.

‘Dirk moet nog veel leren,’ zei Margreet, hun stiefmoeder.

Egbert kreeg een hoestbui. Zijn vader keek bezorgd naar hem en begon een gesprek met Pieter over longziekten.

Daarom had Dirk er toen uitgegooid: ‘Vader? Ik word tóch chirurgijn!’

Zijn vader had zijn hand even op Dirks hoofd gelegd, een warme hand, een tevreden hand. En hij had naar hem gekeken zoals hij anders alleen maar naar Pieter keek. ‘Goed zo, jongen. Er groeit vast een goed chirurgijn uit jou.’

‘Pff,’ had Pieter weer gezegd. Egbert had gelachen: ‘Denk het niet!’ En zijn stiefmoeder had haar hoofd geschud.

Maar hij zou het ze laten zien!

11

En daarom stond Dirk nu bij de waag, loerend op een kans om tussen de nieuwsgierigen naar binnen te dringen. Hij zou slijmbal Pieter en pestkop Egbert bewijzen dat ze het mis hadden. Niet dat zijn vader toestemming had gegeven.

‘Vandaag niet,’ had hij kort gezegd. ‘Misschien volgend jaar.’

Dirk kende die verstrooide toon. Die betekende: ik heb belangrijker dingen aan mijn hoofd nu. Het was heel dom om op zo’n moment door te zeuren.

Maar Dirk wilde toch doorzetten. Anders namen zijn broers hem nooit meer serieus. Hij moest toch bewijzen dat hij ook meetelde? Hij móést bij die snijles zien binnen te komen. Stiekem.

‘Weet jij waar ik meester Rembrandt kan vinden?’ Een schildersleerling met een kist op zijn schouder stootte hem aan. ‘Het chirurgijns-gilde, is dat hier ergens?’

‘Boven de waag.’ Dirk wees naar de drie ramen. ‘Ik kan je de weg wel wijzen als je wilt.’ Ze klopten aan de deur van het torentje rechts van de grote doorgang. Beneden aan de trap stuitten ze op een wacht.

‘Toegangsbewijzen?’

Dirk maakte zich lang. ‘Ik ben Diederik Nicolaaszoon Tulp,’ zei hij. ‘Mijn vader is voorlezer van de chirurgijns.’

‘Neem me niet kwalijk.’ De wacht maakte een gebaar dat hij door kon lopen. ‘En uw metgezel?’ Het gaf Dirk een prettig

gevoel dat hij met ‘u’ werd aangesproken. Jammer genoeg had hij geen idee wie de ander was.

‘Ferdinand, leerling van meester Rembrandt. Ik heb zijn spullen bij me.’

12 ‘Ah!’ De wacht ging opzij. Achter hen kwamen nog meer mensen binnen; toeschouwers die nieuwsgierig waren naar de kunst van chirurgijn Tulp.

Aarzelend ging Dirk voor, de smalle wenteltrap op.

‘Gaan ze echt in een dooie snijden?’ vroeg Ferdinand. Hij deed of hij rilde. ‘Nou, die Tulp liever dan ik. Ik moet al kokhalzen van bloedworst.’

‘Doden bloeden niet,’ zei Dirk, trots dat hij dat wist.

De trap kwam uit in de gildekamer van de chirurgijns.

‘Is het hier?’

Dirk liet de schildersleerling voorgaan; zelf bleef hij op de overloop staan en loerde om het hoekje. Zijn vader was er nog niet. Ferdinand liep recht op een man af die uitgebreid in zijn krullen stond te krabben. Toen hij zijn baret weer opzette, herkende Dirk degene die beneden op het plein naast hem had gestaan. Was dat meester Rembrandt? Wat kwam die doen?

‘Aan de kant!’

Dirk schrok zich een ongeluk. De berrie met het lijk erop werd de trap op gedragen; hij keek recht in het grauwe smoelwerk. Dus dit was ‘lijkbleek’, deze griezelige loodwitte kleur. Bloeduitstortingen vormden een ring in de hals, waar de strop gezeten had. De tong was dik en bleekblauw. Opeens viel de stomp van de rechterarm van de baar. Hij zwiepte alsof de man nog leefde; Dirk sprong achteruit en slaakte een kreet.

‘Een kind? Er zijn toch geen kinderen hier?’ hoorde hij een van de chirurgijns in de gildekamer vragen.

‘Oprotten,’ snauwde de ruwe klant die het voeteneind van de berrie droeg. Dirk glipte gauw de trap weer af, tegen de stroom in, en bleef voorbij de eerste bocht staan. Het bloed klopte in zijn oren. Was hij misselijk? Nee, alleen geschrokken.

Soms, had zijn vader verteld, sneden mensen stiekem lichaamsdelen van gehangenen af, om er tovermiddeltjes mee te maken. De hand van een gehangene maakte je onzichtbaar

– was dat het niet? Dieven deden een moord voor zo'n afgesneden hand... Maar dat was bijgeloof, zei zijn vader. En die kon het weten, want die had zo vaak losse lichaamsdelen gezien. Dat deed hem niks meer.

Er kwam weer een groep toeschouwers de trap op. Dirk draaide zich om en liet zich meevoeren, onzichtbaar achter de wijde rokken van twee dames. Tot zijn verrassing was die dame van straks erbij – hoe heette ze? Mevrouw Spinoza, deze keer zonder haar dochtertje. Ze herkende hem ook, ze knikte en glimlachte. Dat gaf Dirk de moed om vlak achter haar aan weer naar boven te sluipen en met haar mee het theater in te gaan.

Dit was het dus. Het Theatrum Anatomicum waar zijn vader heer en meester was. Chirurgijn Tulp was er nog niet; de staanplaatsen tussen houten hekken vulden zich langzaam met duur geklede toeschouwers. De knechten legden juist het lijk op de tafel in het midden. Weer viel de halve arm eraf, maar een van de knechten legde hem onverstoorbaar terug.

'Een mantel heeft hij gestolen,' zei mevrouw Spinoza. 'Dat zeggen ze tenminste. De arme drommel; misschien had hij het koud.' Ze huiverde. Ook hier binnen was het koud.

'Hij ziet eruit alsof hij bij leven niet tot tien kon tellen,' antwoordde haar vriendin. 'Hij schijnt kokermaker geweest te zijn. Waarom zo'n man zijn handen niet thuis kan houden, je snapt het niet.'

'Misschien kon hij niet rondkomen van zijn loon.'

'Dat geeft hem nog niet het recht om...'

Dirk bleef staan toen de dames tussen de hekken schoven. Daar zou hij niet meer weg kunnen komen. En zijn vader zou hem zien als hij opkeek van zijn werk. Hij kon zich beter in de schaduw schuilhouden. Hij drukte zich tegen de wand en liet de stroom voorbijgaan.

'Het eerste deel is het smerigste,' zei een heer met een slappe hoed op. 'Dan snijden ze de buik open en halen de darmen eruit. Net als bij een geslacht varken.'

Dirk voelde zijn knieën wiebelig worden.

'Wat doen ze ermee?' vroeg zijn metgezel, een man met een zuidelijke tongval.

‘Geen idee. In de gracht gooien? De meeuwen weten er wel raad mee. Of anders de ratten.’

Dirk zag het voor zich, hoe een dikke rat ervandoor ging met een sliert mensendarmen. Weer kreeg hij dat weeë gevoel in zijn buik. De heren liepen verder.

14 ‘Van mij mogen ze hem opensnijden,’ zei iemand met een minder chic accent. ‘Die vuile dief. Ik zou zélf het mes in zijn buik willen zetten. Ze zeggen dat de ingewanden meteen naar buiten puilen. De strontlucht schijnt niet te harden te zijn, wist je dat?’

Dirk wist het niet. Misschien was het allemaal niet waar, maar de misselijkheid zat nu ook in zijn hoofd. Hij wou dat hij niet zoveel gegeten had van de pastei van zijn stiefmoeder die middag. De kip met pruimen leek naar boven te komen. Hij wrong zich achteruit, tussen de mensen door die nu flink drongen.

‘Het gaat beginnen!’

‘Daar heb je chirurgijn Tulp al!’

‘Ik wil wél vooraan! Ik wil het hart goed zien als de dokter het eruit haalt.’

Dirk draaide zich om, duwde blindelings mensen aan de kant en elleboogde zich met gebogen hoofd een weg terug naar de wenteltrap. Zijn voeten roffelden op de houten treden, hij werd nog duizeliger van het gedraai. Eindelijk buiten leunde hij tegen de dikke stenen muur van de voormalige stadspoort en haalde met diepe teugen adem. Toen de misselijkheid was gezakt, rende hij in één stuk door naar de Keizersgracht, naar huis.

‘Dat dacht ik wel.’ Pieter, geleund over een dik boek, trok zijn wenkbrauwen op. ‘Het duurt nog wel een poosje voor jij toe bent aan je eerste anatomische les.’ Hij rekte zich uit. ‘Tegen die tijd ben ik allang chirurgijn. Dan heeft vader mij al in het gilde gehaald.’

‘Moest je overgeven?’ vroeg Egbert.

Dirk had hem niet zien zitten in de vensterbank.

‘Ja, hè?’

‘Moest je overgeven? Weet vader dat?’ vroeg Pieter. ‘Bleek-

neusjes deugen niet voor chirurgijn. Ik zou het maar opbiechten. Dan hoeft vader geen geld weg te gooien voor jouw studie.'

'Biechten is voor papen,' zei Egbert. 'Maar broertje blijft voortaan wel uit de buurt van scalpels en kattendarm. Die laat zich echt niet meer zien bij een snijles.'

Dirk ging rechtop staan en stak zijn kin vooruit.

'Ik ga morgen weer - ik ga morgen pas,' zei hij.

15

Zijn oudste broer keek weer in zijn boek.

'Als je maar niet denkt dat ze zijn buik dan dichtgenaaid hebben. Morgen ligt hij alleen maar verder open. Ik zou op zijn minst een paar jaartjes wachten.'

'Alsof dat helpt!' smaalde Egbert. 'Dirrekie schijtebroek. Dirrekie-durf-niet.'

'Morgen ga ik,' zei Dirk. 'Morgen ben ik er bij.'